

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

ГРИЦАЙ Олександра Вікторівна

УДК 338.1+339.137:332.1

**АНТИМОНОПОЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА КОНЦЕНТРАЦІЄЮ ГОСПОДАРСЬКИХ
СТРУКТУР НА РІВНІ РЕГІОНУ**

Спеціальність 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил
і регіональна економіка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Донецьк – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті економіко-правових досліджень
НАН України (м. Донецьк).

Науковий керівник – доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Василенко Валерій Миколайович,
Інститут економіко-правових досліджень
НАН України, заступник директора з наукової
роботи (м. Донецьк)

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Амітан Веніамін Наумович,
Донецьке акціонерне науково-комерційне
товариство "ДАНКО",
перший віце-президент (м. Донецьк)

кандидат економічних наук, доцент
Семенова Людмила Нилівна,
Антимонопольний комітет України,
начальник відділу (м. Київ)

Провідна установа – Науково-дослідний економічний інститут
Міністерства економіки та з питань європейської
інтеграції України (м. Київ).

Захист відбудеться **"12" листопада 2002 року** о **12.00** годині на засіданні спеціалізованої вченої
ради Д 11.170.01 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 83048,
м. Донецьк, вул. Університетська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту економіко-правових досліджень НАН
України за адресою: 83048, м. Донецьк, вул. Університетська, 77.

Автореферат розісланий **"11" жовтня 2002 року**.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Граніш В.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Одним із основних напрямів державної антимонопольної політики є контроль за економічною концентрацією, а саме: за злиттям суб'єктів господарювання, приєднанням, поглинанням та іншими формами об'єднання підприємців на ринку. Для України, яка не має багаторічного досвіду державного регулювання ринкової економіки і лише формує механізм впливу держави на економічні процеси при непланових формах господарювання, актуальними є дослідження меж втручання держави в економіку та можливих шляхів підвищення ефективності необхідних регуляторних заходів, в тому числі у вигляді антимонопольного контролю за злиттям суб'єктів господарювання.

Превентивне запобігання виявам монопольної влади в регіональній економіці є важливим елементом становлення товарних ринків із конкурентною структурою. Великі господарські структури складають основу регіональної економіки, тому їх реорганізація може мати суттєвий негативний вплив на її розвиток. Відслідковування на цьому рівні структурних трансформацій дозволяє попереджати монополізацію регіональних ринків та запобігати обмеженню конкуренції між суб'єктами господарювання.

В Україні є певний досвід антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур на рівні регіону. Спроби проаналізувати та узагальнити цей досвід сприймалися неодноразово. Дослідження в цій області достатньо активно проводились у 1992–2001 рр. в Інституті економіко-правових досліджень НАН України та в Науково-дослідному економічному інституті Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України. Опублікований цілий ряд наукових робіт, які присвячені проблемам формування ефективного конкурентного середовища, обмеження монополізму та удосконалення антимонопольного законодавства. Серед авторів публікацій можна виділити: Амітана В.Н., Долішнього М.І., Василенка В.М., Заваду О.Л., Знаменського Г.Л., Козоріз М.О., Кузьміна Р.І., Мамутова В.К., Орлову Н.О., Рутченка О.Ю., Саніахметову Н.О., Семенову Л.Н. та ін.

Проблемні питання антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур освітлюються також у роботах таких зарубіжних авторів, як Бонер Л.Х., Елланд В., Гелхорн Е.Е., Ковачич В.Е., Піндайк Р.С., Рубінфельд Д.Л., Вуд Д.П.

Разом з тим, недослідженими ще залишаються питання оцінки наслідків економічної концентрації та питання впливу процесів структурної трансформації на регіональну економіку, у зв'язку з чим виконана наукова робота спрямована на заповнення існуючих прогалин в цій області і свідчить про актуальність обраної теми та напрямків дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження було виконано згідно з планами науково-дослідних робіт Інституту економіко-правових досліджень НАН України за 1994–2000 рр., а саме:

до проблеми 4.2.1.6. "Економічні проблеми розвитку регіонів. Розміщення продуктивних сил", виконаної за Постановою Бюро Відділення економіки НАН України від 20.04.94 р. (протокол №2), включеної до плану НДР ІЕПД НАН України під шифром 3.1.10.5 теми "Розробка економіко-правових основ управління містом" (ДР №0195 U 006490), в рамках якої здобувачем в якості співвиконавця окреслені шляхи щодо створення ефективного конкурентного середовища, здатного забезпечити в регіоні економічне зростання;

до проблеми 4.2.1.6. "Економічні проблеми розвитку регіонів", виконаної за Постановою Бюро Відділення економіки НАН України від 07.05.97 р. (протокол №5), включеної до плану НДР ІЕПД НАН України під шифром 3.1.10.9 теми "Економіко-правове забезпечення управління розвитком великого регіону" (ДР №0197 U 14780), в рамках якої здобувачем в якості співвиконавця запропоновані заходи щодо вдосконалення механізмів реалізації в регіоні конкурентної політики.

Мета та задачі дослідження. Метою наукового дослідження є узагальнення теоретичних та розробка методичних і практичних пропозицій щодо підвищення ефективності антимонопольного контролю за недопущенням обмеження конкуренції та монополізації регіонального ринку в процесі концентрації господарських структур.

Реалізація зазначеної мети дисертаційної роботи обумовила необхідність вирішення наступних задач:

визначено сутність та економічний зміст антимонопольного контролю за злиттям господарських структур на рівні регіону;

узагальнені та класифіковані види та способи концентрації господарських структур, а також причини, що їх породжують;

досліджено вплив процесів економічної концентрації на регіональну економіку;

виділені та охарактеризовані особливості антимонопольного контролю за злиттям компаній в окремих зарубіжних країнах (на підставі відповідного порівняльного аналізу);

узагальнено досвід антимонопольних органів різних держав щодо результатів практичного застосування методик оцінки наслідків економічної концентрації;

досліджено проблеми економіко-правового забезпечення контролю за концентрацією господарських структур в Україні;

проведено критичний аналіз практики здійснення контролю за концентрацією господарських структур антимонопольними органами України на регіональному рівні, в тому числі вивчені справи з економічної концентрації, в рішеннях за якими підприємцям відмовлялось в погодженні злиття;

виявлені найбільш актуальні проблеми в здійсненні антимонопольного контролю за запобіганням монополізації ринків в процесі концентрації господарських структур;

розроблено пропозиції щодо вдосконалення антимонопольного контролю за злиттям суб'єктів господарювання на регіональних товарних ринках;

обґрунтовані методичні рекомендації в частині запровадження на великих фірмах спеціальних інструментів внутрішнього антимонопольного контролю.

Об'єктом дослідження слугувала діяльність господарських структур, яка спрямована на зосередження виробництва, капіталу та ринкової влади під одним загальним контролем.

Предметом дослідження є методи антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур, що застосовуються з метою недопущення обмеження конкуренції або монополізації ринку.

Методи дослідження. Методичним стержнем роботи виступає системно-аналітичний підхід до проблеми, відповідно до якого виконано теоретичне узагальнення наукових концепцій, розробок і пропозицій провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячених формуванню дієвого механізму попередження монополізації ринку в процесі економічної концентрації. Для вирішення окремих задач використовувались також наступні методи:

історичний метод – для аналізу розвитку наукової думки по зазначеним проблемам та визначення переліку питань, що залишилися невирішеними;

прийоми порівняльного аналізу – для співставлення антимонопольних процедур розвинутих країн;

прогностичний метод – для підготовки висновків щодо можливості застосування зарубіжного досвіду антимонопольного контролю за злиттям компаній у вітчизняних умовах;

методи статистичного аналізу – для дослідження динаміки розглянутих справ та заяв з економічної концентрації;

а також методи комплексного системного аналізу економічних явищ та логічного узагальнення.

Методологічною основою наукового дослідження послужили діалектичний метод пізнання дійсності, фундаментальні положення економічної теорії, розробки науково-дослідних інститутів Національної академії наук України із проблем розвитку та захисту економічної конкуренції.

Інформаційними джерелами дослідження стали звітні матеріали окремих територіальних відділень Антимонопольного комітету України. У дисертації також використані Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Антимонопольного комітету України, які регулюють правовідносини в економічній сфері, а також аналітичні огляди, науково-методичні публікації в періодичній пресі, дані, що отримані із Internet.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна результатів дослідження полягає в наступному:

розвинуто дослідження економічної природи концентрації господарських структур та дано її визначення як економічної категорії (в усій вітчизняній літературі концентрація підприємств визначалася через способи її здійснення). В роботі запропоновано під економічною концентрацією розуміти дії двох і більше незалежних суб'єктів господарювання, які призводять до зосередження виробництва, капіталу та/або ринкової влади під одним загальним контролем;

систематизовані кількісні та якісні критерії оцінки наслідків конкретного виду концентрації господарських структур, а також визначена послідовність їх аналізу. Відомчими актами Антимонопольного комітету України передбачається перелік документів, які повинен подати підприємець при отриманні дозволу на економічну концентрацію, проте, як саме аналізувати ці документи, щоб зробити вірний висновок, ніде не зазначено. Розроблена в рамках дисертаційної роботи спеціальна методика усуває цю прогалину;

з метою удосконалення механізмів антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур в дисертації вперше запропоновано інструментарій щодо ідентифікації всіх учасників злиття, пов'язаних між собою на підставі не юридичної, а організаційної або економічної залежності. Перелік непрямих ознак існування відносин контролю між суб'єктами господарювання складено в результаті аналізу справ з економічної концентрації, розглянутих Донецьким обласним територіальним відділенням Антимонопольного комітету України;

висунуто ряд пропозицій та практичних рекомендацій, які передбачають, зокрема, децентралізацію функцій з контролю за злиттям компаній, заходи щодо вдосконалення інформаційного забезпечення монополізації регіональних ринків, запровадження моніторингу ринкової поведінки учасників дозволеної економічної концентрації. Виконання запропонованих в дисертації рекомендацій дозволить підвищити ефективність антимонопольного контролю за недопущенням обмеження конкуренції в процесі концентрації господарських структур;

вперше розроблено економіко-правовий механізм, який дозволяє підприємцям враховувати антимонопольні обмеження при плануванні та здійсненні структурних трансформацій і, разом з тим, запобігати економічним санкціям за порушення антимонопольного законодавства.

Наукову новизну мають також наступні методичні положення:

в роботі знайшло подальший розвиток дослідження форм та меж впливу концентраційних процесів на регіональну економіку. Доведено, що на середньо- та висококонцентрованих ринках злиття конкуруючих фірм призводять до обмеження економічної змагальності між суб'єктами господарювання. При цьому, ступінь зазначеного обмеження конкуренції залежить від специфіки галузі та рівня розвитку виробничо-територіальних систем;

запропонована вдосконалена класифікація видів та способів концентрації господарських структур, яка відрізняється від існуючих використанням такої додаткової класифікаційної ознаки, як межа втрати правоздатності суб'єкта господарювання внаслідок концентрації.

Практичне значення одержаних результатів. Практична значимість отриманих результатів дослідження полягає в тому, що теоретичні положення, які захищаються здобувачем в цій дисертаційній роботі, доведені до рівня конкретних практичних пропозицій та рекомендацій. Вони створюють певну основу для подальшого розвитку нового напрямку в теоретичних і прикладних дослідженнях проблем ефективного функціонування механізму антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур на рівні регіону.

Результати дослідження можуть бути використані при вдосконаленні регіональної політики, визначенні пріоритетів при розробці регіональних програм розвитку та плануванні заходів з конкурентної політики.

Практичні результати проведених в дисертаційній роботі досліджень - це розроблений перелік підстав заборони концентрації, в тому числі чітко визначені критерії "суттєвого" обмеження конкуренції; розроблена методика аналізу наслідків економічної концентрації; виділені непрямі ознаки існування відносин контролю між формально непов'язаними суб'єктами господарювання, а також пропозиції щодо впровадження у великих компаніях спеціальних інструментів внутрішнього антимонопольного контролю.

Використання зазначеної методики дозволяє всебічно досліджувати сутність заявленої концентрації господарських структур, скоротити строк розгляду цих категорій справ, а також готувати в остаточних рішеннях більш аргументовані висновки про причини погодження або відмови у погодженні тієї чи іншої концентрації господарських структур.

Застосування запропонованого в дисертації методу аналізу непрямих ознак існування відносин контролю між суб'єктами господарювання спрощує процедуру ідентифікації повного складу учасників концентрації та встановлення реальних осіб, які зацікавлені у злитті.

Підходи аналізу наслідків економічної концентрації та дослідження непрямих ознак існування відносин контролю між суб'єктами господарювання, що розроблені в дисертаційній роботі, можуть застосовуватися як методичний інструментарій в усіх територіальних відділеннях Антимонопольного комітету України.

Результати дисертаційної роботи також використовувались в навчальному процесі при підготовці фахівців за спеціальністю "Менеджмент організацій" на економічному факультеті Донецького національного університету МОН України.

Практичне впровадження отриманих наукових результатів підтверджується відповідними довідками від: Харківського обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України (№02-26/5-2017 від 22.10.2001 р.); Луганського обласного територіального відділення

Антимонопольного комітету України (№02–19.4/848 від 26.10.2001 р.); Донецького обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України (№05–38/2483 від 29.10.2001 р.); Донецького національного університету (№577/01–27/6.9.0 від 25.10.2001 р.).

Впровадження результатів дослідження здійснювалося поетапно, у процесі виконання роботи, шляхом розробки методичних положень і рекомендацій щодо удосконалення окремих елементів державного антимонопольного контролю за структурними трансформаціями на ринку.

Особистий внесок здобувача. У дисертаційній роботі особисто здобувачем:

обґрунтована необхідність комплексного і послідовного аналізу структурних особливостей регіональних товарних ринків при наданні антимонопольними органами підприємцям дозволу на злиття;

підготовлені рекомендації щодо вирішення актуальних проблем попередження суттєвого обмеження конкуренції внаслідок концентрації господарських структур, в тому числі визначені можливі підстави для заборони злиття компаній;

теоретично узагальнено досвід окремих зарубіжних країн з антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур (на прикладі США, держав ЄС, Японії та Російської Федерації);

проаналізована вітчизняна практика розгляду справ про економічну концентрацію, в рішеннях за якими господарським структурам заборонялося злиття;

розроблено алгоритм оцінки наслідків економічної концентрації в регіоні, що передбачає аналіз кожної заявленої дії із злиття компаній за такими напрямками: характеристика засобу концентрації, дослідження її типу та галузевих відмінностей ринкової структури, виявлення всіх учасників концентрації через аналіз відносин контролю та непрямих економічних зв'язків.

Всі результати наукового дослідження отримані автором особисто.

Внесок здобувача в наукових роботах, які підготовлені та опубліковані у співавторстві, конкретизований у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження були використані в Донецькому обласному територіальному відділенні Антимонопольного комітету України при підготовці пропозицій щодо вдосконалення нормативної бази, яка регламентує правовідносини у сфері антимонопольного контролю за економічною концентрацією (листи до Антимонопольного комітету від 20.03.98 р. №01-476/1, від 31.12.98 р. №01-2312).

Позитивні відзиви про результати використання методики аналізу наслідків економічної концентрації, що запропонована в дисертації, надали, крім Донецького, також Луганське та Харківське обласні територіальні відділення Антимонопольного комітету України.

Основні положення дисертації і результати наукового дослідження доповідались автором і одержали схвалення на: Міжнародному науково-практичному семінарі "Проблеми розвитку

сучасного міста" (м. Донецьк, 1996 р.), II міжнародній конференції молодих вчених економістів "Проблеми теорії та практики управління в сучасній економіці" (м. Донецьк, 1999 р.), науково-практичній конференції "Стратегія управління соціально-економічним розвитком регіону на період до 2010 року (Донецька область - 2010)" (м. Донецьк, 1999 р.), Всеукраїнській науковій конференції студентів та молодих учених "Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання" (м. Донецьк, 2001 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 10 наукових робіт, загальним обсягом 3,06 д. а., із яких особисто автору належить 1,74 д.а.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, містить 8 таблиць, 4 рисунки, список використаних джерел із 145 найменувань, додатки. Основний текст дисертації викладено на 186 сторінках комп'ютерного набору.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* розкрита актуальність теми, показані об'єкт та предмет дослідження, сформульовані мета та задачі дослідження, відображені методичне забезпечення та зв'язок роботи з дослідженнями Інституту економіко-правових досліджень НАН України, виділено елементи наукової новизни та показано практичне значення одержаних результатів дослідження.

Розділ 1. Теоретичні основи антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур на рівні регіону. Перший розділ дисертації присвячено аналізу сутності економічної концентрації, який дозволив надати визначення цій економічній категорії для забезпечення правильного та однакового її застосування в наукових та практичних цілях. Терміни "економічна концентрація" та "злиття" використовуються в роботі як синоніми.

Для дослідження економічної природи концентрації господарських структур в дисертації розглянуто питання ідентифікації можливих суб'єктів концентрації, способів її здійснення, мотивів, що спонукають підприємців до об'єднання.

В якості головних спонукальних мотивів економічної концентрації виступають, по-перше, абсолютна зацікавленість господарських структур в отриманні більш високої норми прибутку, в тому числі шляхом збільшення ринкової частки, і, по-друге, кон'юнктура ринку, в умовах якої суб'єкти господарювання мають можливість за допомогою концентрації уникати "руйнівних" для себе наслідків конкуренції.

З точки зору державного контролю за процесами концентрації в економіці важливим є класифікація типів концентрації в залежності від складу учасників та їх взаємовідносин на ринку. Виділяють горизонтальний тип концентрації (коли об'єднуються конкуренти), вертикальний (при об'єднанні споживачів та постачальників) та конгломеративний (при об'єднанні фірм, які функціонально не пов'язані між собою за лінією виробництва та збуту). Тип концентрації

господарських структур повинен враховуватись антимонопольними органами при прогнозуванні можливих наслідків злиття та прийнятті рішення про надання дозволу на об'єднання.

На основі систематизації теорії та практичного досвіду структурних трансформацій в економіці в роботі запропонована класифікація основних способів здійснення концентрації, із запровадженням такої класифікаційної ознаки, як рівень втрати правоздатності суб'єктів господарювання в процесі концентрації (рис. 1).

Концентрація може мати декілька різних наслідків економічного характеру: позитивні результати для учасників концентрації та їх споживачів (покращення показників фінансово-господарської діяльності, покращення якості продукції, зниження цін за рахунок об'єднання дублюючих функцій, ефективної організації науково-дослідних робіт, консолідації видатків за однаковими статтями, маневрування фінансовими та іншими ресурсами), а також негативні результати у вигляді усунення конкуренції (монополізації ринку) або її обмеження. Крім того, можливі випадки, коли наслідки концентрації господарських структур для ринку будуть одночасно і позитивні, і негативні.

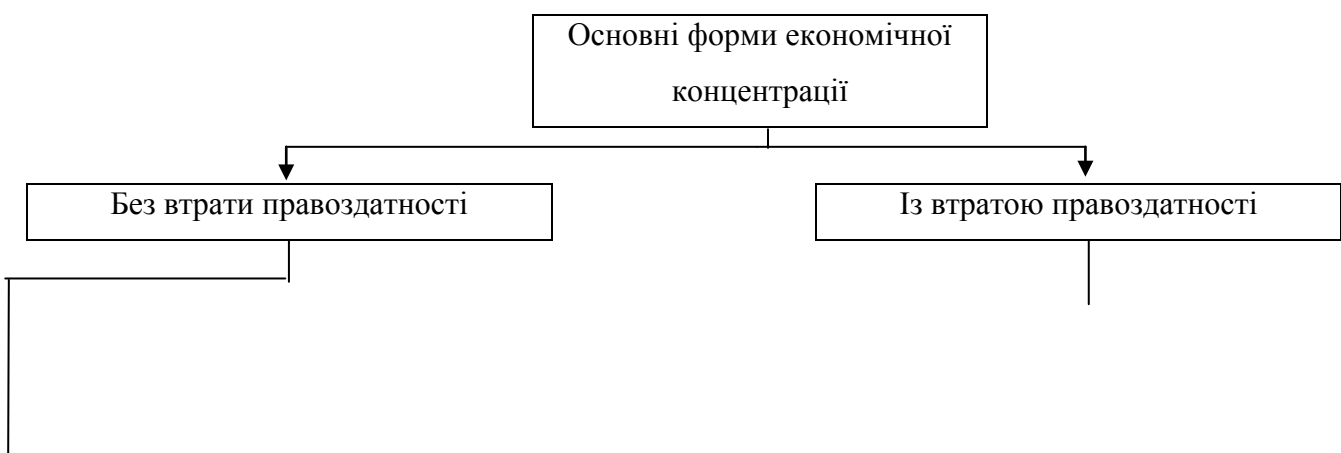

Рис. 1. Способи концентрації господарських структур в економіці

На базі проведеного теоретичного аналізу в дисертаційній роботі дано визначення терміну "економічна концентрація", а саме: дії незалежних суб'єктів господарювання, які призводять до зосередження виробництва, капіталу та/або ринкової влади під одним загальним контролем. При економічній концентрації на підставі стійких змін в структурі господарюючих суб'єктів на ринку створюється нова економічна одиниця.

Як показало дослідження еволюції економічної доктрини антимонопольного контролю за злиттям компаній, сучасна теорія базується на наступних підходах:

стосовно оцінки монополії переважною є біхевіористична модель, яка на відміну від структуралістичної моделі, не визнає монополію незаконною (шкідливою для суспільства) "per se", тобто "саму по собі", а навпаки, передбачає корисність монополії та відстоює використання "розумного підходу" при аналізі наслідків концентрації на ринку;

поступове послаблення антимонопольної політики, більш толерантне відношення до економічної концентрації з посиленням конкуренції на світових ринках та настанням постіндустріальної стадії цивілізації.

В дисертації серед основних регіональних особливостей товарних ринків Донецької області (зі структурної точки зору) окреслені такі:

переважання в економіці регіону видобувних та переробних галузей, які зорієнтовані на виготовлення засобів виробництва;

високий рівень виробничої концентрації;

незначна частка галузей, що мають структуру "чиста (досконала) конкуренція";

існування відкритих монополій на потенційно конкурентних регіональних ринках споживчих товарів, послуг (станом на 01.01.2002 р. на території Донецької області налічувалось 250 суб'єктів господарювання, які офіційно визнані такими, що займають монополічне становище);

тісні економічні зв'язки між підприємствами, що включені до єдиних виробничо-технологічних систем;

висока ступінь предметної спеціалізації підприємств, що обумовлює монополізм;

різний рівень соціально-економічного розвитку районів та міст області, в тому числі із-за проблем монофункціональних (вугільних) адміністративних територій.

В роботі відмічається, що контроль за економічною концентрацією – одна з найважливіших форм реалізації конкурентної політики держави, яка дозволяє попереджати монополізацію економіки, захищати інтереси споживачів та підприємців, що гарантує створення рівних можливостей в конкуренції для всіх суб'єктів господарювання. Здійснення такого контролю антимонопольними органами потребує проведення глибоких досліджень товарних ринків, їх структурних особливостей, взаємовідносин суб'єктів господарювання, кон'юнктури на ринках та інших обставин, які впливають на розвиток товарних відносин.

Розділ 2. Дослідження практики контролю за економічною концентрацією. Досвід, напрацьований органами Антимонопольного комітету України в процесі контролю за концентрацією господарських структур, засвідчив, що механізм запобігання монополізації ринків містить певні вади. Одна з основних невирішених проблем ефективного функціонування цього механізму – відсутність чітких підстав заборони концентрації. Відповідні нормативні акти Кабінету Міністрів України та Антимонопольного комітету України детально регламентують, які документи учасники концентрації повинні надати в антимонопольні органи для отримання дозволу на злиття компаній, проте, жодного згадування про те, яким чином аналізувати ці документи і в яких випадках забороняти ту чи іншу концентрацію, в цих актах не зазначається.

Вирішення цієї проблеми має особливе значення, оскільки за суттєве обмеження конкуренції чи монополізацію ринку (внаслідок концентрації) до її учасників можуть бути застосовані заходи примусової деконцентрації або штрафні санкції. Отже, якщо підприємці будуть підлягати відповідальності за порушення туманних положень нормативно-правових актів, а також необгрунтовано позбавляться права на об'єктивні процеси об'єднання, то в діяльності антимонопольних органів будуть порушені фундаментальні принципи неупередженості та справедливості.

Для розробки повного переліку підстав для заборони концентрації господарських структур в дисертаційній роботі, зокрема, було проаналізовано зарубіжний досвід з цього питання. Дослідження практики роботи антимонопольних органів США, країн ЄС, Японії та Російської Федерації показало, що за кордоном законодавчо заборонена та концентрація господарських структур, яка має на меті або має наслідком обмеження конкуренції чи монополізацію ринку (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльна характеристика контролю за концентрацією господарських структур в окремих державах

Країна	Монополь- на ринкова частка	Підстави заборони концентрації господарських структур
1	2	3
США	60 – 65% і більше	1. Здійснення концентрації з метою обмеження виробництва або торгівлі між декількома штатами чи з іноземними країнами 2. Монополізація ринку (суттєве обмеження конкуренції чи створення монополії)
ЄС	40 – 45% і більше	1. Здійснення концентрації, яка може завдати шкоду торгівлі між державами-членами ЄС у вигляді обмеження чи спотворення конкуренції 2. Здійснення концентрації, яка має своєю метою обмеження чи спотворення конкуренції в межах Спільного ринку
Японія	50% і більше	1. Здійснення концентрації, внаслідок якої фактично обмежується конкуренція у встановленій сфері торговельних відносин 2. Здійснення концентрації шляхом несумлінних угод. 3. Формальні заборони конкретних способів економічної концентрації
1	2	3
Російська Федерація	65% і більше	1. Здійснення концентрації, що може призвести до виникнення чи посилення домінуючого становища суб'єкта господарювання та (або) до обмеження конкуренції 2. Подання до антимонопольних органів недостовірних відомостей

		про концентрацію
Україна	більше 35%	Законодавчо підстави заборони економічної концентрації не встановлені

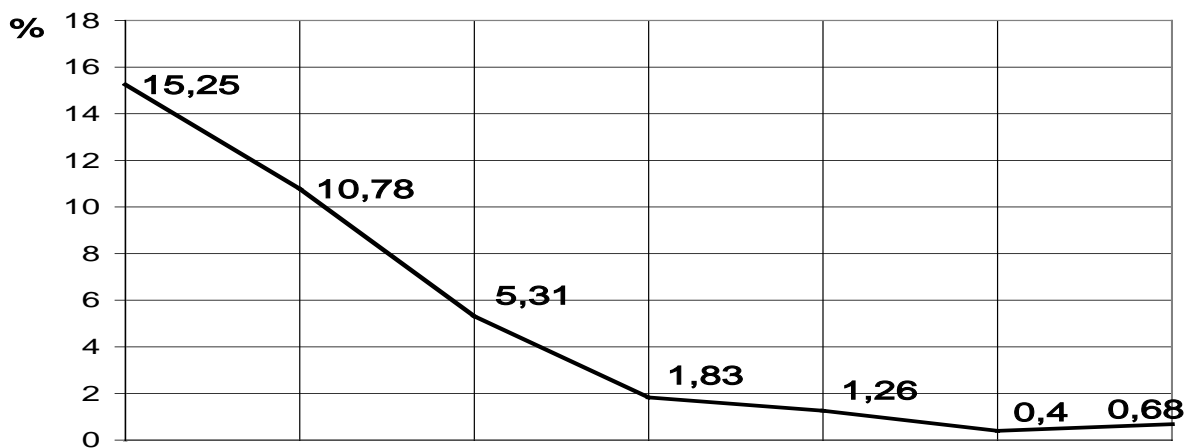
При цьому кожна із проаналізованих моделей антимонопольного контролю за злиттям має свої особливості. Так, в США застосовують структуралістичний підхід до оцінки концентрації господарських структур. Федеральні антимонопольні органи США проявляють скептицизм у відношенні більшості аргументів щодо очікуваної від економічної концентрації ефективності, особливо у випадках, коли ці переваги можуть бути отримані іншим (відмінним від злиття) засобом. Міністерство юстиції США та Федеральна торговельна комісія при оцінці наслідків концентрації господарських структур використовують чіткі якісні та кількісні критерії, які дозволяють готувати обґрунтовані рішення про погодження чи заборону злиття компаній.

Для антимонопольної політики країн ЄС характерним є застосування біхевіористичних підходів до оцінки заявленої концентрації. Конкурентне законодавство країн Західної Європи дозволяє, як виняток, здійснення концентрації господарських структур з антиконкурентними цілями. Погоджуючи злиття господарських структур, Європейська комісія досліджує економічну концентрацію не тільки формально – за змінами в структурі ринку ЄС, а й з урахуванням реальних економічних умов, впливу глобальної конкуренції.

Японський досвід антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур має цінність в тому, що законами Японії заборонені певні засоби економічної концентрації (незалежно від настання можливих негативних наслідків), зокрема, заборонено сумісництво керівних посад в двох і більше конкуруючих фірмах. Всі великі японські компанії зобов'язані щорічно звітувати перед антимонопольним відомством про всі акції, які знаходяться у них у власності або в управлінні.

Антимонопольний контроль за економічною концентрацією в Російській Федерації характеризується ліберальним підходом до обмеження конкуренції внаслідок злиття компаній. Антимонопольне законодавство Російської Федерації відносно економічної концентрації не носить суцільно заборонного характеру, надаючи учасникам концентрації можливість довести, що позитивний економічний та соціальний ефект від концентрації перекриє пов'язану з її здійсненням шкоду для конкурентної середовища.

Міністерство Російської Федерації з антимонопольної політики та підтримки підприємництва, досліджуючи наслідки заявленого злиття компаній, враховує проблеми демонополізації та розвитку конкуренції на федеральному, галузевому та регіональному рівнях,

існування порушень антимонопольного законодавства з боку учасників концентрації, а також фактори інтеграції російської економіки до світової системи господарювання.

Порівняльний аналіз антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур, що здійснюється в окремих країнах з розвинутою ринковою економікою, показав, що для всіх досліджених антимонопольних процедур характерним є широке використання системи винятків із загального правила заборони антиконкурентного злиття з метою захисту внутрішніх інтересів своїх країн.

За 7 років, з 1994 до 2000 рр., органами Антимонопольного комітету України було прийнято 3852 рішень з економічної концентрації, з яких 3720 – про надання згоди та 132 (або 3,43%) – про відмову в погодженні концентрації. Донецьким обласним територіальним відділенням Антимонопольного комітету України за цей період було прийнято 122 рішення, в тому числі 2 (або 1,64%) про відсутність підстав для погодження концентрації господарських структур. Міжнародна практика показує, що кількість заборон на злиття не перевищує 2–3% загальної кількості справ. Вважається, що попередження обмеження конкуренції в цих 2–3% випадках виправдовує складний механізм відслідковування всіх великих концентрацій господарських структур (рис. 2).

Аналіз рішень органів Антимонопольного комітету України про заборону злиття показав, що підставами для відмови у погодженні економічної концентрації були:

монополізація ринку в результаті концентрації господарських структур (поява суб'єкта господарювання з ринковою часткою більш 35%);

усунення потенційної конкуренції (відмова учасника (або учасників) концентрації від виходу на ринок в якості самостійного незалежного суб'єкта).

При цьому, також було враховано високі бар'єри вступу на ринок, на якому об'єднуються конкуренти, та негативні економічні наслідки вже здійсненої концентрації.

1994 1995 1996 1997 1998 1999 2000

Роки

Рис. 2. Частка рішень органів Антимонопольного комітету України про заборону концентрації в загальній їх кількості

Вивчення справ Антимонопольного комітету України щодо забороненої концентрації господарських структур дозволило також виявити наступні проблеми ефективної роботи механізму запобігання монополізації ринку внаслідок злиття компаній: відсутність розроблених аналітичних методів розгляду справ та заяв з економічної концентрації, які б дозволили достовірно встановлювати, коли певні види злиття можуть спричинити шкоду конкуренції; відсутність методик дослідження існування відносин контролю між самостійними в юридичному плані підприємцями; недоліки інформаційного забезпечення антимонопольного контролю за концентрацією господарських структур.

Розділ 3. Удосконалення антимонопольного контролю за економічною концентрацією в регіоні. Основні напрями посилення державного контролю за злиттям суб'єктів господарювання окреслені в дисертації на підставі узагальнення практичного досвіду роботи як зарубіжних, так і українських антимонопольних органів.

Для оцінки наслідків економічної концентрації в роботі запропонована методика аналізу наслідків економічної концентрації, яка передбачає проведення дослідження кожного заявленого випадку злиття компаній за наступними основними напрямками:

- 1) характеристика способу концентрації господарських структур (форма концентрації, склад її учасників з дослідженням відносин контролю за прямими та непрямими ознаками, межі втрати незалежності безпосередніми учасниками економічної концентрації, мета та мотиви об'єднання, джерела фінансування економічної концентрації);
- 2) аналіз ринкової структури, галузевих та регіональних особливостей товарних ринків, на яких здійснюється концентрація;
- 3) визначення типу концентрації (горизонтальна, вертикальна, конгломеративна) і оцінка конкретного її виду;
- 4) співставлення позитивних і негативних наслідків економічної концентрації.

При цьому слід враховувати, що кожна заявлена дія з економічної концентрації має свої особливості і потребує індивідуальної оцінки чисельних зовнішніх та внутрішніх факторів – від зміни структури ринку в результаті концентрації, існування бар'єрів при вступі на ринок, існування товарів-замінників – до обмежень, встановлених уставом учасника концентрації для окремих категорій акціонерів (пайовиків). Використання спеціалістами антимонопольних органів розробленої методики дозволяє у визначеній послідовності аналізувати різні комбінації цих факторів, оцінювати кількісні та якісні критерії, на базі яких можливо встановлювати, чи матиме концентрація господарських структур негативний вплив на конкуренцію, чи ні?

Суттєвим обмеженням конкуренції, а отже, підставою для заборони концентрації пропонується вважати випадки, коли в результаті цієї економічної концентрації у її учасників збільшаться ринкові частки і при цьому для ринку, на якому вона планується, характерні цінова

нееластичність попиту, високі бар'єри вступу на ринок, обмежена кількість суб'єктів ринку, в тому числі потенційних, низькі темпи запровадження інновацій.

Іншою підставою для відмови в наданні дозволу на концентрацію господарських структур може бути монополізація ринку внаслідок злиття компаній, під якою пропонується розуміти:

по-перше, появу в результаті економічної концентрації монопольного утворення, тобто суб'єкта господарювання з часткою реалізації товару на ринку більше, ніж 35%, від загального товарообігу;

по-друге, будь-яке об'єднання конкурентів з позбавленням їх економічної незалежності, якщо це об'єднання здійснюється на ринку, який вже монополізовано (є монопольне утворення з часткою менше 100%) і, на якому конкуренція вже первісно обмежена.

З метою вдосконалення процесу контролю за концентрацією господарських структур в дисертаційній роботі запропоновано інструментарій щодо ідентифікації всіх учасників злиття, пов'язаних між собою на підставі не юридичної, а організаційної або економічної залежності. Перелік непрямих ознак існування відносин контролю між суб'єктами господарювання виділено в результаті аналізу справ з економічної концентрації, розглянутих Донецьким обласним територіальним відділенням Антимонопольного комітету України. Зазначений перелік дозволяє встановити реальних осіб, які стоять за угодою по економічній концентрації.

Для ідентифікації тих учасників економічної концентрації, які пов'язані з безпосередніми та опосередкованими учасниками злиття неправовими формами контролю, пропонується використовувати комплекс наступних непрямих ознак:

- 1) основний постачальник учасника економічної концентрації (має найбільшу питому вагу в обсягах постачання сировини, матеріалів);
- 2) суб'єкт господарювання, з яким учасник економічної концентрації підтримує довгострокові господарські зв'язки;
- 3) сімейні зв'язки між основними акціонерами (пайовиками) суб'єкту господарювання, а також між фізичними особами, які контролюють різних учасників економічної концентрації;
- 4) санкціоноване безкорисне використання одним суб'єктом господарювання знака для товарів та послуг, частини фірмового найменування, інших позначень другого суб'єкта господарювання, що має пріоритет на їх застосування;
- 5) спільний з учасником концентрації фактичний (юридичний) адрес, віртуальний офіс, номери телефонів та електронна пошта;
- 6) присутність представника суб'єкта господарювання на нарадах органів управління учасників концентрації (спільні протоколи, доручення);

7) особливості оформлення внутрішніх документів: затвердження, візування та інші реквізити, що підтверджують погодження управлінських рішень, які приймає учасник концентрації, з представником (посадовою особою) іншого суб'єкта господарювання;

8) однаковий фізичний вид вихідної кореспонденції у різних суб'єктів господарювання;

9) факти відмови учасника концентрації в наданні інформації правоохоронним та контролюючим органам, у введенні нових схем роботи та укладенні договорів без дозволу іншого суб'єкта господарювання;

10) надання різними суб'єктами господарювання довіреності одній фізичній особі представляти їх інтереси на загальних зборах третього суб'єкта господарювання;

11) існування інших інструментів реального впливу одним суб'єктом господарювання на господарську діяльність іншого суб'єкта господарювання через економічну залежність.

Підвищенню ефективності контрольної роботи органів Антимонопольного комітету України в сфері попередження монополізації ринку повинно сприяти також впровадження системи регулярного надходження інформації від органів, які ведуть облік за угодами з економічної концентрації (зокрема, органи статистики – про створення об'єднань, Фонд державного майна України – про придбання контрольних пакетів акцій чи активів у вигляді цілісного майнового комплексу державних підприємств, фондові біржі – про поглинання суб'єкта господарювання внаслідок угод на вторинному ринку цінних паперів тощо).

Посиленню антимонопольного контролю за економічною концентрацією також може сприяти розробка та застосування крупними компаніями спеціальних методик внутрішньої перевірки своєї діяльності на предмет відповідності антимонопольним вимогам. Запропонована в дисертаційній роботі методика передбачає аналіз діяльності суб'єкта господарювання за такими напрямками:

розгляд офіційної організаційно-правової структури суб'єкта господарювання, складання переліку посадових осіб із зазначенням сумісництва цими особами керівних посад в інших суб'єктах господарювання;

дослідження корпоративних та некорпоративних форм відносин контролю між пов'язаними господарськими структурами;

оцінка засобів вирішального впливу одних суб'єктів господарювання на господарську діяльність інших;

аналіз видів діяльності та розрахунок ринкових часток учасників групи компаній, дослідження динаміки цих часток за останні 2 роки;

характеристика тенденцій розвитку галузей, в яких здійснюють діяльність пов'язані господарські структури;

розробка шляхів структурних перетворень всередині групи з урахуванням результатів проведеного аналізу та вимог антимонопольного законодавства.

Наступним першочерговим етапом вдосконалення антимонопольного контролю за економічною концентрацією (в аспекті інтеграції України до ЄС) повинно стати обґрунтування впровадження у вітчизняну господарську практику новітніх європейських розробок попередження обмеження конкуренції в процесі концентрації господарських структур, адаптованих до української економіки, яка характеризується особливими "перехідними" рисами.

ВИСНОВКИ

Виконане наукове дослідження дозволяє сформулювати ряд висновків і пропозицій теоретичного, методичного і прикладного характеру, основні з яких зводяться до наступного:

1. Надмірна концентрація економічної, фінансової та ринкової влади може призвести до таких суттєвих структурних змін, коли вільна конкуренція не зможе виконувати функцію засобу забезпечення рівноваги в економіці. При таких обставинах налагоджена робота антимонопольних органів щодо недопущення монополізації ринку внаслідок концентрації господарських структур дозволить знизити загрозу економічній безпеці держави та забезпечити передумови створення повноцінної моделі відкритої конкурентної економіки. Антимонопольний контроль за концентрацією господарських структур можна розглядати як фактор стійкого розвитку економіки регіону та держави в цілому, оскільки він створює необхідні умови для ринкової змагальності.

2. У сфері антимонопольного контролю за структурними трансформаціями термін "економічна концентрація" (або "концентрація господарських структур") може бути визначений як дії незалежних суб'єктів господарювання, які призводять до зосередження виробництва, капіталу та/або ринкової влади під одним загальним контролем. Економічна концентрація може виражатися в здійсненні однієї з наступних дій: злиття, приєднання господарських структур, створення двома чи більше суб'єктами господарювання нового суб'єкта господарювання, отримання безпосередньо або опосередковано одним чи декількома суб'єктами господарювання контролю над іншим суб'єктом, зокрема, шляхом придбання або отримання в управління часток, акцій, паїв, що надають право вирішального впливу на товариство.

3. Регіональна економіка як сукупність різноманітних товарних ринків є специфічною структурою, яка впливає на ринкову поведінку підприємств, на формування цін, обсяги збуту, пропозицію товару тієї чи іншої якості. Отже, рішення господарських структур щодо злиття відображають ступінь їх незалежності від умов зовнішнього економічного середовища, в якому вони діють.

Вплив концентрації на економіку регіону може проявлятися в змінах економічних моделей ринку різного ступеня (від несуттєвого коректування в організації виробничих сил до кардинальної зміни типів ринкових моделей). При наданні дозволу на злиття компаній антимонопольні органи повинні враховувати особливості регіональної економіки, в тому числі рівень розвитку виробничо-територіальних систем. При цьому, захищаючи конкуренцію, органи Антимонопольного комітету України не повинні обмежувати процеси обґрунтованої концентрації, які забезпечують стійкість вітчизняних підприємств та конкурентноздатність їх продукції на внутрішньому та світовому ринку.

4. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що для антимонопольного контролю за злиттям компаній характерним є дотримання балансу інтересів між відстоюванням конкурентного середовища на внутрішніх товарних ринках та "монополюним" протекціонізмом національних підприємств, що працюють в стратегічних галузях економіки, тобто в галузях, які забезпечують конкурентні переваги країни (наприклад, для США – це літакобудування, фармацевтика, нафтопродукти; для країн ЄС – машини, обладнання, транспортні засоби, вино та виноматеріали, телекомунікації).

5. Головними проблемами, що перешкоджають ефективному функціонуванню механізму державного контролю за економічною концентрацією в Україні, на цей час є: відсутність офіційно визначеного вичерпного переліку підстав заборони злиття компаній, відсутність методичних розробок щодо оцінки можливих наслідків запланованої концентрації господарських структур, невизначений порядок дослідження відносин контролю між самостійними в правовому значенні господарськими структурами, недоліки інформаційного забезпечення контрольної роботи антимонопольних органів (відсутність повної оперативної інформації про процеси концентрації господарських структур, що відбуваються в економіці; відсутність власної автоматизованої бази даних із довідково-пошуковою функцією про дозволені і заборонені злиття компаній; неналежний рівень обміну інформацією між територіальними відділеннями Антимонопольного комітету України та з антимонопольними відомствами інших країн).

6. В роботі обґрунтовано визначення "суттєве обмеження конкуренції", під яким запропоновано розуміти збільшення ринкових часток у учасників економічної концентрації внаслідок злиття, якщо для ринку, на якому воно заплановано, характерним є цінова нееластичність попиту, високі бар'єри вступу на ринок, обмежена кількість суб'єктів ринку, в тому числі потенційних, низькі темпи введення інновацій та ін.

7. Органи Антимонопольного комітету України повинні відслідковувати настання фактичних наслідків санкціонованого злиття компаній, що дозволить, по-перше, вірифікувати висновки про можливі результати економічної концентрації, які зроблені під час попереднього її погодження; по-друге, підвищити відповідальність учасників концентрації за заявлені позитивні

ефекти від злиття фірм, а антимонопольних органів – за прийняті рішення; та по-третє, вирішити ряд спірних питань теоретичного характеру, що стосуються проблем достовірності прогнозу наслідків економічної концентрації.

8. Вдосконалення контролю за концентрацією господарських структур повинно бути спрямоване на розробку дієвих заходів захисту конкуренції та одночасно – на мінімізацію можливих невиправданих обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності. Для України залишається актуальною необхідність формування механізму надання дозволу на економічну концентрацію, який би не став додатковим бар'єром для вступу нових суб'єктів господарювання на ринок та не гальмував об'єктивні структурні зміни в економіці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Грицай А.В. Экспертная система обнаружения монопольного злоупотребления в предпринимательстве // Информационные и экспертные системы в предпринимательской деятельности / М.И. Крулькевич, И.Ф. Черноволенко, Т.В. Василькова и др. – Донецк: ИЭПИ НАН Украины, 1999. – С.93-99.

2. Грицай А. Контроль экономической концентрации (средство предотвращения монополизации рынка) // Бизнес Информ. – 1998. – № 17–18. – С.17–19.

3. Валитов С., Грицай А. Контроль за экономической концентрацией // Экономика Украины. – 2000. – №8. – С. 87 –89. *(Особистий внесок здобувача: критичний аналіз практики роботи антимонопольних органів по попередженню монополізації товарних ринків, окреслення основних проблем, що стримують розвиток конкуренції на регіональних ринках).*

4. Валитов С., Грицай О. Захист конкуренції та контроль за економічною концентрацією // Правничий часопис Донецького університету. – 2000. – №1(4). – С. 36-38, 75. *(Особистий внесок здобувача: формування пропозицій щодо підвищення ефективності антимонопольного контролю за злиттями компаній).*

5. Валитов С., Грицай А. Практика применения антимонопольного законодательства Украины // Правовые аспекты сближения хозяйственного законодательства Украины с правом Европейского Сообщества. Серия “Правовые чтения”. – Донецк: Донецкий государственный университет. – 2000. – С. 24-28. *(Особистий внесок здобувача: узагальнення справ антимонопольних органів, в яких підприємцям заборонили концентрацію).*

6. Грицай А.В. Адаптация монопольной деятельности к злоупотреблениям предприятий // Адаптация системы управления производством к рыночным условиям. – Донецк: ДонГУ, 1995. – Деп. в ГНТБ Украины, №597 – Ук95. – С. 92–95.

7. Грицай А. Контроль за экономической концентрацией как составная часть конкурентной политики // Матер. II междунар. науч. конф. молодых ученых-экономистов "Проблемы теории и практики управления в современной экономике". – Том 2. Управление экономическими процессами на макроуровне. – Донецк: ДонГТУ МОН Украины, ИЭП НАН Украины, ИЭПИ НАН Украины, Юго-Восток.– 1999. – С. 37-42.

8. Грицай А.В. Особенности экономико-правового обеспечения реализации конкурентной политики // Матер. регион. науч.-практ. конф. "Стратегия управления социально-экономическим развитием региона на период до 2010 года". Секция "Экономико-правовое обеспечение реформ". – Донецк: ИЭПИ НАН Украины, Юго-Восток. – 2000. – С. 80-85.

9. Василенко В.Н., Грицай А.В. Концентрация и развитие региональной экономики // Труды Всеукраїнської наук. конф. студентів та молодих учених "Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, сталі економічне зростання". – Ч. 1. – Донецьк: ДонНУ.– 2000. – С. 122–124. *(Особистий внесок здобувача: виявлення структурних особливостей регіональних товарних ринків).*

10. Яковенко В.Я., Грицай А.В. Реализация антимонопольной политики в городе // Тезисы докл. и выступ. Междунар. науч.-практ. семинаре "Проблемы развития современного города". – Донецк: ИЭП НАН Украины. – 1996. – С. 39–41. *(Особистий внесок здобувача: формування стратегії розвитку економіки міста з урахуванням основних положень конкурентної політики).*

АНОТАЦІЯ

Грицай О.В. Антимонопольний контроль за концентрацією господарських структур на рівні регіону. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Донецьк, 2002.

Дисертація присвячена розробці пропозицій щодо підвищення ефективності антимонопольного контролю за недопущенням обмеження конкуренції та монополізації регіонального ринку в процесі концентрації господарських структур. В роботі узагальнюється світовий досвід державного регулювання структурних трансформацій в регіональній економіці. Аналізується вплив концентрації господарських структур на розвиток регіональної економіки. У результаті проведеного дослідження визначено перелік підстав для заборони концентрації підприємців, розроблено методика аналізу наслідків економічної концентрації, яка дозволяє встановити, коли певні угоди із злиття компаній можуть нанести шкоду конкуренції, а також

запропоновані критерії, за якими можливо оцінити, чи призведе конкретне злиття до суттєвого обмеження конкуренції; визначено, що вважати суттєвим обмеженням конкуренції.

Ключові слова: концентрація господарських структур, антимонопольний контроль за злиттям компаній, регіональна економіка, монополізація ринку, оцінка наслідків економічної концентрації.

SUMMARY

Aleksandra V. Grytsay. Antimonopoly Control over Concentration of Economic Entities at a Level of Region. – Manuscript.

Thesis for a Candidate's degree in economic sciences on speciality 08.10.01 – Institute of Economic and Legal Research of National Academy of Sciences of Ukraine, Donetsk, 2002.

The dissertation is dedicated to development of proposals for increasing the efficiency of the antimonopoly control over the free competition limitations and monopolizing the regional market under conditions of concentration of economic entities. In the work the world experience of state regulation of structural transformations in regional economy is summarized. The analysis of influence of concentration of economic entities on development of regional economy is done. As a result of the carried out research the extensive list of reasons for restrictions of merges was elaborated. The technique of analysis of economic concentration is developed which allows to determine if certain agreements on merger of companies may harm the competition, as well as the criteria are offered to determine whether a concrete merger results in restriction of competition. It is also determined what is a substantial restriction of competition.

Key words: concentration of economic entities, regional economy, antimonopoly control over merges of the companies, market monopolisation, estimation of consequences of economic concentration.

АННОТАЦИЯ

Грицай А.В. Антимонопольный контроль за концентрацией хозяйственных структур на уровне региона. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01 – Размещение производительных сил и региональная экономика. – Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Донецк, 2002.

Диссертация посвящена разработке предложений по повышению эффективности антимонопольного контроля за недопущением ограничения конкуренции и монополизации регионального рынка в процессе концентрации хозяйственных структур.

В первом разделе работы исследуются теоретические основы антимонопольного контроля за концентрацией хозяйственных структур на уровне региона. Рассматривается сущность и экономическое содержание понятия "концентрация хозяйственных структур"; анализируется влияние экономической концентрации на развитие региональной экономики. В работе обобщены и классифицированы виды и способы концентрации хозяйственных структур, а также причины, их вызывающие; дано определение понятию "экономическая концентрация".

Отмечается, что влияние концентрации на экономику региона может проявляться в изменениях экономических моделей рынка различной степени (от незначительной корректировки в организации производительных сил в соответствующем экономическом районе до кардинальной смены типов рыночных моделей).

Второй раздел диссертации посвящен исследованию зарубежного и отечественного опыта государственного регулирования структурных трансформаций в экономике. Рассматриваются проблемы экономико-правового обеспечения контроля за концентрацией хозяйственных структур в аспекте развития региональной экономики, проводится критический анализ практики осуществления контроля за концентрацией хозяйственных структур антимонопольными органами Украины на региональном уровне.

Исследования практики работы Донецкого областного территориального отделения Антимонопольного комитета Украины показали, что действующий в Украине механизм предотвращения (в ходе слияний) монополизации товарных рынков имеет ряд актуальных проблем, от оперативного разрешения которых зависит эффективность антимонопольного контроля за концентрацией хозяйственных структур. В частности, отсутствие четких оснований запрета экономической концентрации; отсутствие разработанных аналитических методов рассмотрения дел и заявлений по экономической концентрации, позволяющих установить, когда определенные сделки могут нанести ущерб конкуренции; отсутствие методик исследований наличия отношений контроля между самостоятельными в юридическом смысле субъектами хозяйствования.

Одним из направлений совершенствования антимонопольного контроля за слияниями хозяйственных структур является нормативное утверждение исчерпывающего перечня оснований для запрета концентрации. Данная регламентация деятельности Антимонопольного комитета Украины (в части четкого определения критериев отказа в предоставлении разрешения на концентрацию) обеспечила бы повышение эффективности реализации соответствующих материальных норм, принятие обоснованных решений и недопущение согласования слияний с антиконкурентными целями, а также повысила бы уровень правовой защищенности предпринимателей от неправомерных действий государственного органа, прозрачность и предугадываемость деятельности Антимонопольного комитета Украины.

В третьем разделе предложены основные направления усиления государственного контроля за слияниями субъектов хозяйствования. Одним из выводов диссертационной работы является положение о том, что совершенствование контроля за концентрацией хозяйственных структур должно быть направлено на разработку действенных мер защиты конкуренции и одновременно – на минимизацию возможных неоправданных ограничений, сдерживающих развитие предпринимательской деятельности при осуществлении этого контроля. Для Украины остается актуальной необходимость формирования механизма согласования экономической концентрации, которой бы не стал дополнительным барьером для вступления новых субъектов хозяйствования на рынок и не тормозил объективные структурные изменения в экономике.

В результате проведенного исследования определен перечень оснований для запрета концентрации, разработана методика анализа последствий экономической концентрации, которая позволяет установить, когда определенные соглашения могут нанести вред конкуренции, а также предложены критерии, по которым можно оценить, приведет ли конкретное слияние к существенному ограничению конкуренции; определено, что считать существенным ограничением конкуренции.

В работе обоснованы методические рекомендации в части внедрения в крупных хозяйственных структурах специальных инструментов внутрифирменного антимонопольного контроля.

Ключевые слова: концентрация хозяйственных структур, антимонопольный контроль за слияниями компаний, региональная экономика, монополизация рынка, оценка последствий экономической концентрации.

Підписано до друку 05.08.2002.

Формат 60 x 84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 0,9 . Тираж 100 прим.

Замовлення № 968/1.

Надруковано у ТОВ "Вега-Принт".

83048, м. Донецьк, вул. Університетська, 78.

Тел. (0622) 55-12-94.